

alâmeti olan abâlardan farklı olduğu muhakkaktır. İlimiye sınıfının ve medrese talebesinin giydiği palto şeklindeki abâ, devetüyü renginde, bazan da kuruşnî olurdu. Çeşitli İslâm ülkelerinde farklılıklar göstermekle birlikte abâ denilen kumaş, hemen her yerde kalın yünden dokunurdu. Eskiden cübbe, potur, çakşır, hırka, kalçın ve terlik gibi çeşitli giyim eşyaları yapılan abâ, bazı bölgelerimizde bugün de kullanılmaktadır. Siyah renkli abâya kebe denir. İnce abâdan heybe ve hurç yapılır. Kalın eyer örtüsü olarak kullanılır. Türkiye'de asıl abâ bütün vücudu örtecek kadar geniş, yakasız ve kolsuz, ayaklara kadar uzanan, önü açık, üste giyilen bir elbisedir. Örne yünden yapılan ve ince olanına abâ, dövme yünden olanlarına kepenek denir. Bunu çobanlar giyer. İstanbul Kapalıçarşısı esnafı arasında önemli bir yeri bulunan abâcılar, XIX. yüzyılın sonlarına doğru Zindankapısı ile Odunkapısı arasındaki bölgede toplanmışlardır. Buradaki Abacılar caddesi de adını bu esnaftan almıştır.

Abâ kelimesi dilimize bazı deyimler kazandırmıştır. Meselâ abacı (hazıra konan), abalı (yoksul), abası kırk yerinden yamalı (derviş, fakir kimse), alaca abalı (fakir kişi, derviş), abası yanık (âşik), abayı yakmak (âşik olmak), aba altından değnek göstermek (derviş geçindiği halde dervişliğe yakışmayan işlerde bulunmak). Abâ dolayısıyla tasavvufun Türkçe'ye girmiş bazı atasözleri de vardır: Aba vakti yaba, yaba vakti aba olmaz (her şeyin bir vakti olduğunu anlatmak için söylenir); abanın kadri yağmurda bilinir (abanın insanı korumasından kinayedir); bir abam var atarım, nerde olsa yatarım (genellikle gezici dervişler için kullanılır).

BİBLİYOGRAFYA :

Müslim, "Zekât", 69, "Cum'a", 6, "Cihâd", 99; Taberî, *Câmi' u'l-beyân*, Bulak 1323-29 → Beyrut 1398/1978, XXII, 6; Süleymî, *Tabakâtü's-şâfiyye*, Kahire 1389/1969, s. 97; Kuşeyrî, *er-Risâle*, Kahire 1966, s. 294; Hucvîrî, *Keşfü'l-mahcûb*, *Hakikat Bilgisi* (trc. Süleyman Uludağ), İstanbul 1982, s. 235; Gazzâlî, *İhyâ'*, Kahire 1939, III, 217; Attâr, *Tezkiretü'l-evliyâ'*, Tahran 1345, s. 337; Mevlânâ, *Mesnevî* (trc. Veled İzbudak), İstanbul 1942, I, 8; İbn Teymiyye, *el-Furkân*, Kahire 1387, s. 25; İbnü'l-Cevzî, *Telbîsü İblîs*, Kahire 1368, s. 161; Kâmil Mustafa eş-Şeybî, *eş-Şıla beyne't-taşavvuf ve't-teşeyyuf*, Bağdad 1964, I, 115; Pakalın, I, 1; W. Marçais, "Aba", *İA*, I, 1-2; Y. K. Stillman-T. Majda, "Libâs", *EP* (İng.), V, 740, 752; H. Algar, "Abâ", *EI*, I, 50-51.

SÜLEYMAN ULUDAĞ

ÂBA

(أَبَا)

Kur'an-ı Kerim'de daha çok müşriklerin, atalarının dinine bağlılığını tenkit için kullanılan bir tâbir.

Arapça **eb** (baba) kelimesinin çoğul şekli olan **âbâ**, "öncekiler, bir iş veya mesleğin kurucuları ve ileri gelenleri" anlamına da gelir. Kelime sabit ve gezegen gök cisimleri için de kullanılır.

Kur'an-ı Kerim'de altmış üç defa geçen **âbâ** kelimesiyle belirtilen "babalar silsilesi", İslâm'ın getirdiği mesaj açısından önemli bir konudur. Çünkü İslâm dini yeni bir inanç, düşünce ve hayat tarzı getiriyor, insanlara dünyada ve ölüm ötesinde mutluluk vaad ediyordu. Buna karşı direnenlerin ileri sürdükleri hususlardan biri de atalarının yolundan ayrılmamaktı; bunu bir çeşit vefa borcu olarak görüyorlardı. İslâm dini aslında anaya, babaya ve dolayısıyla atalara saygı, sevgi ve itaatı emretmiş, bunu Allah'ı bir bildikten sonra en önemli vazife kabul etmiştir (bk. en-Nisâ 4/36; el-İsrâ 17/23-24). Ancak, yaratana âsi olmak söz konusu ise bu durumda yaratığa itaat etmeye, ataların yanlış inanç ve geleneklerine körü körüne bağlanıp kalmaya izin verilmemiştir. Nitekim tarihte bazı ilkel topluluklar arasında atalara tapınmaya kadar varan bir "atalar kültü"nü bulunmuş, İslâm'ın bu konudaki uyarısının haklılığını göstermektedir. Atalara bağlılık iddiasıyla İslâm'a karşı çıkan Asr-ı saâdet müşrikleri de Allah'ın birliğini, Hz. Peygamber'in risâletini, âhiretin varlığını inkâr etmiş, İslâmiyet'in getirdiği ahlâk kaidelerine ve ictimaî adalete karşı çıkmışlardır. Onlar, atalarının geleneğini sürdürmek görüntüsü altında tahakküm ve istismar üzerine kurdukları nizamı bozmamak, menfaatlerine halel getirmemek istiyorlardı (bk. en-Neml 27/14; el-Kasas 28/57). Kur'an-ı Kerim, atalara bağlılık görüntüsünün ardındaki temel faktörü ortaya çıkardıktan başka, iyi niyetle de olsa körü körüne taklitçiliği mahkûm etmiş, gerçeğin vahiy ile desteklenen akıl yoluyla bulunabileceğini beyan etmiştir. Ayrıca geçmiş peygamberlerin de benzer muhalefetlerle karşılaştığını haber vermiştir (bk. el-Bakara 2/170; en-Nahl 16/35).

Âbâ-i Ulviyye: Yıldızlardan ahkâm çıkaranlar tarafından sabit ve gezegen gök cisimlerini ifade etmek için kulla-

nılmış bir terimdir. Maddî varlıkların ilkesi sayılan ve yer küresini oluşturan dört unsura **ümme-hât-ı süfliyye**, yer yüzündeki olayların oluşmasında etken olan gök cisimlerine de **âbâ-i ulviyye** denilmiştir. Tarih boyunca yıldızlardan ahkâm çıkaranlar, cincilik ve üfürükçülükle uğraşanlar daima **âbâ-i ulviyyeden** yardım ummuşlardır (bk. İLM-i AHKÂM-i NÜCÛM).

Âbâ-i Nasrâniyye: Eski literatürümüzde, Hıristiyan kilisesince saygı gören ve büyük çoğunluğu aziz kabul edilen ruhanî reislerle kilisenin inanç prensiplerini savunan ve doktrinlerinin değerliliğiyle tanınan kimseler için kullanılmıştır (bk. RABBÂNİYYÛN).

Âbâ-i Nasrâniyye üçe ayrılır : 1) **Âbâ-i Resûliyyîn** (apostolic fathers, pères apostoliques). Havârilere katılmış, onların arasında bulunmuş, Hıristiyanlığı yaymakta rol oynamış babalar. Romalı Clement (ö. 101), Hermas (II. yüzyıl), Ignatius (ö. 110) bunlardandır. Havârilere hâlef olan babalar, kilisenin iç hayatıyla ilgili ahlâk, edep, disiplin gibi meselelerle meşgul olmuşlardır. 2) **Âbâ-i Kenîse** (church fathers, pères de l'église). Katolikler'e göre II. yüzyıldan XIII. yüzyıla, Protestanlar'a göre de II. yüzyıldan VI. yüzyıla kadar ortaya çıkıp kutsal metinlere, yazılı ve sözlü geleneğe dayanarak kilise tarafından makbul görülen doktrinleri vazeden babalar. 3) **Âbâ-i Müdâfîm** (apologists, pères apologistes). Kilisenin doktrinlerini diğer din mensuplarına, filozoflara, dinsizlere, kilisenin görüşüne muhalefet edenlere karşı savunan babalar.

Kilise babalarının ittifak ettikleri konular bir yana, tek başlarına sahip oldukları kanaatler bile geleneğin en önemli delili sayılır. Kilise dogma ve doktrinlerinin konulmasında kilise babalarının önemli bir yeri vardır. Onlar yazıları, vaaz ve telkinleri, konsillerdeki ağırlıklarıyla sonrakilere kaynak olmuş, Hıristiyanlığın bugünkü şeklini almasında Pavlus ve Ahd-i Cedîd yazarlarından sonra en önemli tesiri onlar icra etmişlerdir. "Kilise babaları" deyimini yer belirtmeden kullanıldığı gibi, İskenderiyeli, Suriyeli, Kapadokyalı, Kuzey Afrikalı, Romalı babalar şeklinde de kullanılır.

BİBLİYOGRAFYA :

Tehânevî, *Keşşâf*, I, 90, 99; Pakalın, I, 3; M. Fuâd Abdülbâkî, *Mu'cem*, "Âbâ", md.; Ö. Rıza Doğrul, "Âbâ", *İTA*, I, 31-36; T. W. Crafer, "Apologetics", *ERE*, I, 612; M. H. Shepherd, Jr, "Apostolic Fathers", *IDB*, I, 174; *DCR*, s. 93.

GÜNAY TÜMER